

e-poëzie

is niet moeilijk

**‘mijn site moet zo stil
zijn als een boek’**

van de redactie

Biografisch

Estelle Boelsma (Hilversum, 1971) is beeldend kunstenaar, grafisch vormgever en dichter.

Sandra Burgers publiceerde eerder gedichten in *Krakatau* en *De brakke hond*. Ook is ze beheerder van parkenpoëzie.nl.

Timme Sjoerd Hos is negentien jaar (geboren 11-06-1987 te Gouda) en woonachtig te Bodegraven. Timme is tweedejaars student Taal- en Cultuurstudies (hoofdrichting: Moderne Letterkunde) aan de Universiteit Utrecht. Hij is familie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter (!) en scoorde in het seizoen 1999 – 2000 voor zijn club Rohda '76 dertien keer uit zeven wedstrijden.

JJ Krijger (Jay voor intimi) werd in 1968 in 's-Hertogenbosch geboren, hij studeerde op de kunstacademies van 's-Hertogenbosch en Utrecht en exposeert regelmatig met schilderijen en tekeningen die inhoudelijk en atmosferisch gelijk zijn aan het verhaal in deze *Lava*.

Jan Kuchler werd geboren in 1949. Schrijft korte verhalen over psychologische gebeurtenissen in het leven van kinderen en volwassenen. Recente publicatie: *GROEISTUIPEN* (verhalend proza in: *'De Lift'*).

Henk Maas (26) werkt op dit moment aan een boek over het trieste dagelijkse leven van een ietwat cynische en verloren barman. Eerder werd zijn werk gepubliceerd in wegwerpmagazine *SLET*. Maas wil zijn teksten het liefst vertaald zien naar het Engels en verfilmd worden in Hollywood.

Vera Marynissen is geboren in 1958, werkt als graficus, schrijft proza en poëzie. Zij publiceerde eerder in *Lava* en *Gierik*. 'Arnon Grunberg leerde me zien. Mark Insingel leerde me schrijven' zegt ze. Momenteel bereidt ze een roman voor: *Karol*.

Joost Nillissen woonde bijna 30 jaar in Israël waar hij in het toerisme werkzaam was. Sinds 2004 weer terug in Nederland. Publiceerde korte verhalen in bijvoorbeeld *Moxi*, *Op Ruwe Planken*, *En er is*, *Opspraak*, als ook in vele e-zines zoals *De Gekooide Roos*, *Meander*, *Writers Block e.a.* Leest zijn verhalen graag voor op open podia (was ook present op een van de open podium avonden van *Lava!*). Legt nu de laatste hand aan zijn eerste roman, waarvan *Nissim Karadi* het eerste hoofdstuk vormt.

Mark van der Schaafs literaire carrière komt van de grond als hij in 2005 naar Amsterdam verhuist: deelname *Dichter In De Buurt*, publicatie in de bundel van *Culturele Centrale Boontje Poëzieprijs* en vierde bij de *VU-Podium Poëzieprijs*. Begin 2006 wint hij een door het Singer Museum Laren uitgeschreven poëziewedstrijd en werd hij gepubliceerd in *Krakatau* 37 en 38.

Femke van der Wijk / Amsterdam / 27 jaar / afgestudeerd in Moderne NL Letterkunde / vierde jaar Rietveld opleiding schrijven / lees op dit moment: *'Seems like murder here. Southern violence and the blues tradition'* (Adam Gussow).

De afdaling

]] Krijger

Ik haast mij met mijn paard door de duistere wildernis van een uitgestrekt oerwoud. De zon schijnt eindeloos ver en hoog, verscholen achter ontelbare grillige takken en lianen die de dichte begroeiing vormen en mij en mijn paard met een eeuwig schemer bedekken dat slechts sporadisch wordt verbroken wanneer de takken wijken en de stralen van de zon tot diep op de bodem van het woud doorbreken.

Ik let er niet op. Ik heb haast. Ik draag met mij een zeer belangrijke boodschap die ik koste wat kost aan mijn superieuren moet meedelen, zo spoedig mogelijk, niets of niemand mag tussenbeide komen en mijn snelheid kan eenvoudig niet hoog genoeg zijn. Regelmatig moet ik mij bukken of ineenduiken wanneer de laaghangende lianen dicht langs mijn bezwete hoofd voorbij schieten. Het bos lijkt eindeloos. Wanneer zal dit woud plaats maken voor de vlakte die toch zo spoedig moet volgen?

Mijn paard begint nu tekenen van vermoeidheid te vertonen en ik vertraag zijn tempo tot een soepele draf. Eindelijk wijken de bomen uit elkaar en gaat het woud ten slotte over in een nauwelijks glooiend heuvellandschap met dorre en droge graslanden.

Dit is het domein van de leeuwen die jagen op de zieke of vermoeide gazellen die achterblijven uit hun kuddes, een kwetsbare prooi voor de koning der wildernis die het recht van de sterkste heeft en definitief afrekenet met de zwakste. Ik passeer het kadaver van een mij onbekend dier, onherkenbaar door de vele hyena's die hem knagend aan zijn lijf bedekken. De gieren zwermen schreeuwend boven dit tafereel en zullen spoedig hun kansen kunnen benutten nu er slechts restjes zijn overgebleven door de roofdieren en aaseters.

Na wederom enkele uren ongestoord te hebben gereden komen mijn paard en ik bij een rimpelloze beek tot rust en op krachten. Vermoeid en gespannen zie ik hoe de horizon nadert en rood kleurt. Ik heb niet veel tijd meer voordat de zon voorgoed weg zal zinken en de koude nacht zijn intreden zal doen. Ik bestijg mijn paard weer en verlaat de beek, westwaarts, waar de stad moet liggen, hoe ver precies is mij onbekend, maar ver kan het niet meer zijn, want ik zie haar gloed in de duister wordende avondlucht, en ik meen dat ik nog slechts enkele uren van haar vandaan ben.

Mag het dan nog lang niet volkomen duister zijn geworden op deze zomeravond, de kou slaat al toe en huiverend trek ik mijn mantel strak over mijn schouders. Ik voel de warmte van de flanken van mijn paard tegen mijn benen en vier de teugels, hem nu vrij latend in galop, want het schijnt mij dat hij nu zelf de stad voelt naderen en misschien wel de warme stal al ruikt waar hij rusten mag, en verzorgd en gevoerd zal worden. De duisternis en kou nemen met de minuut toe en het enige waar ik mij nog op kan concentreren is het roffelen van de hoeven van mijn paard over de nu bijna zwarte vlakke, en de oranje gloed die de westelijke avondlucht voor mij kleurt, de stad die zo dichtbij lijkt en die wij steeds sneller naderen.

Plotseling remt mijn paard, zo snel dat ik bijna over zijn hals en hoofd word geworpen en ik klem mij vast, verbijsterd in de diepte van een geweldig ravijn starend. Kilometers wijd en diep, en op de bodem van dit ravijn ontwaar ik de stad waar ik zo lang naar op weg was. Haar straten en gebouwen stralen een onwezenlijk licht uit, schemerend, alsof zij bedekt worden door een dunne laag nevel die het onmogelijk maakte de diepte tot de bodem en haar stad bij benadering vast te stellen. Het hele tafereel oogt mysterieus en beklemmend, de wijze waarop de koude duisternis wordt verbroken door deze immense kuil waaruit een onnaards licht naar boven straalt. Eindelijk heb ik de stad gevonden, en ze is zo dichtbij en toch zo ver weg, zo onbereikbaar, want de wanden van het ravijn laten geen afdaling toe, zo stijl als zij wegduiken in de oplichtende diepte. Ik verman mij en neem een besluit. Als het mij dan onmogelijk is met mijn paard af te dalen, dan zal ik zonder hem de afdaling maken. Hoewel ik een enorme hoogtevrees heb begin ik te klauteren, mij vastgrijpend aan boomstronken en de weinige rotsblokken die uit de schijnbaar gladder wordende ravijnwand steken. Zo af en toe tuur ik de diepte in en vloek zachtjes omdat het mij gaandeweg duidelijk wordt dat deze afdaling gedoemd is te mislukken. De ruwe rotsige wanden worden naar mate het dalen vordert steeds gladder en ten slotte bereik ik een punt waarop ik geen enkel houvast meer kan vinden en de conclusie moet trekken dat de wand in feite niets anders is dan een geweldig hoge muur, glad als graniet en volkomen stijl. Besluiteloos hang ik daar en overweeg de mogelijkheden. Terugklimmen? Daar heb ik de kracht niet

meer voor. Afdalen via een andere weg? Ik laat mijn blik over de muur links en rechts van mij glijden en moet ten slotte concluderen dat er geen andere weg is. Dan voeg ik nog een laatste mogelijkheid toe aan mijn gedachten; ik laat mij vallen. Ik zal de smak zeer zeker niet overleven, maar de boodschap zal op mijn lichaam gevonden worden, en dat is in feite het enige dat telt. Dan realiseer ik mij dat ik de boodschap vanwege de veiligheid niet alleen uit mijn hoofd heb geleerd, maar ook geen geschreven exemplaar ervan bewaard heb. Ik wik en weeg de twee resterende onmogelijkheden nogmaals maar voor ik tot een besluit kan komen worden mijn gedachten verstoord door iets dat ik nooit kon verwachten.

“Hé! Hé jij!”

Een stem. Het klinkt van heel dichtbij, van onder mij, alsof ik niet de enige ben die zich in deze netelige positie bevindt. Ik beantwoord zijn groet verbaasd en kijk om mij heen waar hij zich kan bevinden, maar hoewel zijn uitroep van heel dichtbij klonk, kan ik mijn lotgenoot nergens ontdekken.

“Waar bent u? Kunt u mij helpen?”

“Je moet je linkervoet iets laten zakken! Ongeveer een halve meter!”

“Waar bent... Hoe weet u...”

Ik aarzel, maar laat dan mijn linkervoet zakken en voel dan inderdaad iets waar ik op kan steunen. Opnieuw klinkt de stem.

“Goed zo! Rechtsonder je rechterhand zit een balustrade, ongeveer dertig centimeter naar beneden!”

Verbaasd hoor ik zijn woorden. Een balustrade? Ik tast voorzichtig in de richting die mij wordt gewezen en voel inderdaad het gladde oppervlak van een horizontale, roestvrijstalen rand. Mijn gezicht bevindt zich nu ter hoogte van wat ontegenzeggelijk een betonnen vloerdeel is, de scheiding tussen twee verdiepingen. Opnieuw klikt er een stem, een andere deze keer.

“Vlak naast je linkerhand zit een stang! Daarlangs kun je je laten zakken terwijl je je voeten op het vloerdeel vlak onder het balkon zet!”

“Nee! Nee, hij moet zijn rechervoet iets optillen zodat hij beter houvast kan hebben aan de tussenbalk!”

Meerdere stemmen zijn nu tot mij gericht, en er komen er steeds meer bij. Ik hoor nu tientallen mensen naar mij roepen en mij aanwijzingen geven over de beste manier om deze afdaling te maken. Het is mij nu volkomen duidelijk dat de enorme, kilometers hoge wand waaraan ik mij bevindt, niets anders is dan een opeenstapeling van ontelbare verdiepingen met balkons, waaraan steeds meer mensen zich verzamelen en zich met mijn situatie gaan bemoeien. Langzaam

maar zeker daal ik inderdaad en met elke verdieping die ik passeer komen er meer mensen bij die mij assisteren of mij eenvoudig aanmoedigen en mij sterkte toeroepen. De bodem komt steeds dichterbij, ik hoef nog slechts enkele tientallen verdiepingen te dalen en ik zal de bodem bereikt hebben waar zich nu honderden mensen hebben verzameld en mij juichend opwachten. Triomfantelijk zet ik, na de laatste verdiepingen gepasseerd te hebben, ten slotte mijn voeten op de vaste grond en uitgeput maar tevreden zit ik neer in het gras. Terwijl ik een beetje zwaai en glimlachend knik naar al die mensen om mij heen en hoog boven mij, die mij geholpen hebben met deze afdaling. Ik kijk op en zie dan eindelijk de ontzagelijke hoogte van de ravijnwand, en de vele honderden verdiepingen waaruit zij bestaat. Dankbaar zwaai ik ook naar al die mensen aan al die balustrades en een hartelijk applaus klinkt neer waar ik niets anders mee kan doen dan een beetje voor buigen en grijnzend knikken en zwaaien.

Wanneer ik eenmaal uitgerust ben, sta ik op en wandel naar mijn paard dat, vreemd genoeg, mij al die tijd heeft staan opwachten op de stadsbodem. Ik klop hem op zijn hals en zie hoe hij wat graast van het malse gras. Ik kijk om mij heen en zoek tussen al de indrukwekkende gebouwen naar het grootste, dat het stadspaleis zou moeten zijn, mijn uiteindelijke bestemming. Ten slotte bestijg ik weer mijn paard en wend de teugels in de richting van het stadscentrum. Al de mensen die mij geholpen of toegejuicht hebben, zijn weer met hun eigen zaken bezig en het lijkt alsof er niets gebeurd is in het afgelopen uur. Iets verstoort nu mijn gedachten en ik realiseer mij dat ik iets vergeten ben, iets belangrijks. Ik zoek in mijn herinneringen wat er zou kunnen ontbreken, maar het enige dat ik klaarblijkelijk mis en volkomen vergeten ben, is de boodschap aan mijn superieuren.

zwarte melk

*(Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends
wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts
wir trinken und trinken)*

- Paul Celan

stilte – merkwaardig, zoon die hier zou
moeten zijn. boven, in zijn kamer, onder het bed of erop.

ik heb een kind en ik word wakker, merels
fluiten al om half vijf. ik zet koffie,
meer koffie, en koffie, ik haal mijn schouders op.

dit is het moederschap, moederschap –
een ode aan al mijn ongeboren kinderen.

kinderen die er nooit zullen zijn omdat mijn melk
zwart is

Estelle Boelsma

—

dat je even stopte, van je fiets stapte en mij
vroeg, “ben jij de nicht van die-en-die”. dat ik
je model was en dat jij mij schilderde.

de penselen warm, mijn navel,
de uren in het atelier, het zitten op de bank: belgisch
bier en dadels.

later zag ik je vrouw, ze liep met haar kinder-
wagen naar de aldi.

ik bleef je model.

Estelle Boelsma

De Tandefee

Henk Maas

In het café zijn de koffiebonen op en de machine maalt niks dan lucht en zijn eigen metalen schroeven. Ik kijk dit aan tot ik denk dat er serieuze schade is aangericht en zet de machine uit. Het is doodstil en er is niemand in de zaak.

Rustig en vastberaden nip ik aan mijn derde wodka-cola. Het is drie uur 's middags. De zon schijnt buiten en ik heb heimwee, maar weet niet waarnaar. Ik heb een kater, maar een milde, genadevolle. Misschien ga ik wel hardlopen, neem ik mezelf voor en neem nog een slok. Later op de dag, als ik vrij ben en waarschijnlijk dronken.

Er komt een stel binnen, een tikkeltje boers, jaar of veertig, waarschijnlijk uit een dorp in de buurt, onopvallend. Behalve dan, natuurlijk, dat de vrouw haar hele bovenlip lijkt te missen. Onder haar neus begint direct een uitgedroogde plak tandvlees met daaronder een gele rij tanden, open en bloot tot en met haar snijtanden. Ik weet niet welk scala aan gezichtsuitdrukkingen ze denkt te vertonen, maar er komt er eigenlijk maar één over; die van valse chimpansee.

Ze nemen plaats recht voor me aan de bar en de vrouw slist iets onverstaanbaars naar me dat haar man meteen vertaalt. 'Een trappistje en een jonge met ijs.'

Ik begin aan de drankjes. 'Ach ja, ze probeert het in ieder geval hé. Het is ook niet niks.'

'Nee,' zeg ik en kijk nog eens haar kant op. Ze draagt een lange groene regenjas, blond permanentje. Verontschuldigend kijkt ze naar me terug. Ik word er misselijk van zet mijn drankje weg.

'Oh, en een rietje bij de trappist, alsjeblieft,' zegt de man. 'Het blijft behelpen hé.'

'Kan ik me voorstellen,' zeg ik en zet de drankjes neer zonder mevrouw aan te kijken. 'Alstublieft, een trappistje en een jenever met ijs.'

Er volgt een ongemakkelijke stilte waarin we alledrie zo normaal mogelijk proberen te doen. Drie mensen in een bruine kroeg op een zonnige dinsdagmiddag, een jonge barman aan de wodka, een oude rukker aan de jenever en een tante Sjaan zonder bovenlip aan het bier. Gezellig. De stilte snijdt door mijn ziel.

Het arme monster voelt zich geroepen ons drieën uit deze ongemakkelijke stilte te helpen en spettert meer onverklaarbare taal. ‘Heziedernieduuthe?’

Ik veeg het speeksel van mijn wang en shirt. Ze ziet dit en kijkt weg, wordt rood. ‘Hegelukehadethond.’

‘Ha, ja, ze heeft een ongelukje gehad met de hond,’ vult haar man aan en veegt een hele slok jenever uit zijn vettige snor. ‘Maar ze wordt geopereerd hoor. Volgende maand, hé schat?’

Haar onderlip glimlacht bevestigend.

Een goede barman kan omgaan met mensen die hun verhaal kwijt willen in de kroeg. Een goede barman vindt dat niet erg. Een goede barman hoeft niet per sé zelf aangeschoten of dronken te zijn om hun zielige verhalen over vergane glorie of foute buitenlanders aan te horen. Ik ben duidelijk geen goede barman, want ik zie deze mensen het liefst sterven aan longkanker, alleen en eenzaam in een kamertje met RTL 4 op de achtergrond, turend uit een raam.

Echter, de situatie aan mijn bar zorgt ervoor dat ik mezelf met relatief weinig moeite over mijn vertrouwde verveeldheid kan heen zetten en genoeg interesse kan opwekken om naar de details van dit bovenlipverhaal te vissen.

‘Sjeetje, da’s nie niks,’ zeg ik zo oprecht mogelijk. ‘Ongeluk met de hond zeg je?’

Ik schenk de man nog een jenever en tap een nieuwe trappist voor de tandenfee.

‘Ja onze Benno. Verder hartstikke lief beest hoor, maar een lompe koe, hé. Heeft al eens een tekkel doodgebeten. En die vrouw in haar bil, weet je nog schat?’

Zijn vrouw zuigt op het rietje en knikt instemmend.

‘Het bloed kwam zo door haar rok heen, helemaal rood. Daar hebben we gelukkig niks meer van gehoord. Maar je moet zo’n hond ook niet uitdagen hé, da’s het punt eigenlijk. Want het is echt een hartstikke lief beest, doet verder nooit iets kwaad.’

‘Wat voor hond is het?’ vraag ik en giet nog een tik wodka in mijn glas.

‘Rottweiler. Mooi beest hoor. Sterke kerel, snap je. Maar goed, ze geeft hem vaak een worstje en houdt dat dan tussen haar lippen, dat hij het er zo kan uitpakken, snap je? Leuk om te zien hoor. Nou, een half jaar geleden dus, bukt ze om de afstandsbediening van de grond te rapen, precies naast Benno die in zijn mand ligt. Die joekel denkt hé ik krijg een worstje en hapt zo in één keer heel haar bovenlip eraf. Het bloed spoot eruit jongen, ongelofelijk.’

Zijn vrouw kijkt weg. ‘En hij slikt dat stuk lip meteen door,’ vertelt de man verder. ‘Anders hadden we het misschien nog kunnen laten naaien. Maar goed, wij natuurlijk als een dolle stier naar het ziekenhuis, mijn vrouw naast me, Benno achterin, overall bloed natuurlijk dat dat beest oplikt. Zij hartstikke hysterisch, helemaal over de rooie. Ze probeerde het bloeden te stelpen met een handdoek, maar da’s dweilen met de kraan open hé. In het ziekenhuis zegt die dokter dat er een kleine kans is dat ze de lip kunnen terugzetten, maar dat ze dan wel de hond moeten opensnijden. Nou ja, belachelijk natuurlijk. Dat beest kon er toch ook niks aan doen? Dus ik zeg meteen: dat feestje gaat mooi niet door. Toen hebben ze haar gehecht, hè schat? Dertig hechtingen?’

‘Allemachtig,’ zeg ik. ‘Da’s allemaal nie mis zeg. En nu? Is er nog iets aan te doen?’

De man steekt een sigaret op, een handeling die met jaloerse ogen wordt bekeken door vrouwlief.

‘Nou, we hebben dus over een maand de eerste afspraak bij zo’n chirurg, net als van tv. En die kunnen het voor een heel stuk herstellen. Wat ze doen is...’

Zijn hand wordt stevig vastgepakt door zijn vrouw die hem doordringend aankijkt.

‘Het is toch allemaal heel natuurlijk hoe ze dat doen,’ zegt hij. ‘Ze snijden een flink stuk uit haar schaamlippen en plakken dat als het ware op haar gezicht. Het schijnt het enige stuk huid te zijn dat geschikt is om mee te kunnen praten en drinken. Echt waar.’

Verslagen laat ze zijn hand los. Ik drink mijn glas leeg en begin me aangeschoten te voelen.

‘Ja en dat is klote want je begrijpt dat seks dan een stuk moeilijker gaat.’

Maar, denk ik bij mezelf, ze kan je wel weer pijpen.

Verwarring

Jan Kuchler

Er was iets met Herman. ‘Uw naam staat in zijn adresboekje,’ zei de arts. ‘Wilt u even komen?’

Vijftig minuten later liep ik langs donkerbruine gebouwen met hoge poorten. Ik opende een groene deur met leren stootzak.

‘Komt u verder,’ zei een man met witte doktersjas. De gang had een gemetseld boogplafond. De holle klanken van onze hakken echoden in mijn hart.

‘We hebben hem in een dwangbed gelegd,’ galmde hij. Ik knikte, maar kende alleen het woord ‘dwangbuis.’ Hij stak een sleutel in een eiken deur. Door het ontbreken van een afdekplaatje was het hout rondom het gat kaal gestoten. Wit licht besneeuwde vanuit een gleuf in het plafond een vierkante kamer. De muren waren bedekt met lichtgroen rauhfaserbehang. Achter de geopende deur lag Herman op een metalen bed, ingepakt als een mummie, de sjerbanden strak over wit spanlaken getrokken. Hij keek naar mij met grote zwarte pupillen. Geen tafereel waarbij je luchtig zegt; hé Herman hoe is het? Maar ik deed het.

‘Ze zijn overal Victor, je moet me helpen.’ Zijn ogen besprongen links en rechts de muren.

‘Wie zijn overal?’

‘Je moet mij helpen, maak me los.’

‘Ik mag je niet losmaken.’

‘Jij bent de enige die ik vertrouw, je bent mijn vriend.’ Rond zijn lippen lag een krans van cappuccinoachtig schuim.

Een ‘vriend?’ Ik was zijn buurman. Kon ik dan nooit eens gewoon met iemand over de heg praten? Hadden mijn woorden de indruk gewekt dat er iets tussen hem en mij was? Stonden er niet meer namen en telefoonnummers in dat boekje van hem?

‘Ik laat jullie heel even alleen,’ zei de man in doktersjas. Angstig keek Herman hem na.

Als achtjarig jongetje had ik ook zo’n hevige angst gevoeld. De dokter had mij op een vreemd bed gelegd en ik begreep niet wat er ging gebeuren. Ik kon niet plassen, dat wil zeggen, hield het tegen. De schrijnende pijn tijdens het wateren deed mij als een wilde door de achtertuin rennen. Vreemde handen hielden mij vast. Een kap werd over mijn mond en neus gedrukt en ik stikte. Ik had waarschijnlijk net zulke paniekogen als mijn buurman nu.

‘Ze willen me koud maken.’

‘Wie zegt dat?’

‘Het is een complot, allemaal jaloezie...’

‘Wat bedoel je?’

Zijn lippen puntten zich tot een kratertje: ‘Ze luisteren ons af,’ hij sloeg zijn ogen naar het plafond en dwong mij naar boven te kijken.

‘Weten je ouders hiervan?’

‘Zij hebben me laten opnemen.’

Arme vastgebonden Herman. Hoeveel mensen waren net als hij gebonden aan cultuur, systeem of religie? Hun levensstrein denderde over een voorgeprogrammeerd traject. Te oud om knellende banden af te werpen, te jong om het gebonden zijn te accepteren, geen moed om te switchen.

‘Je moet me los maken, mijn kat is alleen.’

‘Die vang ik wel op.’

‘Je gelooft mij niet hé?’

‘Je bent een beetje in de war. Zijn er nog andere familieleden die ik kan bellen?’

‘Wij waren met z’n vijven. Ik ben de oudste... Mijn broers en ik hadden ieder een eigen kamer. Ze wisselden vaak van kamer, dat wilde ik niet maar..., ze verhuisden steeds mijn spullen. Ik wist op een gegeven moment niet meer wat mijn kamer was... Victor, die bovenste sjaorband zit zo

schofferig strak, kun je hem alsjeblieft een beetje lossler maken?’ Hij zag mijn aarzelng.

‘Ik zal het proberen, je moet wél adem kunnen halen.’

Mijn vingers trokken aan de beugel. De klem sprong met een metalen klik open. Zijn bovenlichaam was los. Beide armen trok hij uit zijn cocon en hij drukte zich daarmee omhoog. Direct begon hij met een soort buikspieroefeningen naar zijn enkels te reiken waar zich de tweede beugel bevond. Ik was achter zijn hoofdeinde gaan staan en drukte mijn hand op zijn zweterige voorhoofd en riep; ‘Niet doen!’ In zijn ogen las ik ontgoocheling. ‘Rustig, rustig,’ suste ik vooroverbuigend naar zijn gezicht. Zijn armen omklemden plotseling mijn hoofd, de zure lucht die ik had geroken toen ik de kamer binnen kwam, werd sterker, scherper. Ik wrikte mijn hoofd los maar hij greep mij om mijn middel. In een reflex zette ik mij af en trok zijn benen een stukje onder het spanlaken vandaan. Toen hij mij losliet, lag ik achterover op het donkergroene linoleum en hoorde de voetbeugel klikken. Ik stond op en zag dat hij staande bij het bed, het spanlaken openvouwde.

‘Herman dit kan niet, laten we praten.’ Ik legde mijn bevende hand op zijn arm. Het ging zó snel, mijn schouders werden tegen het canvas van de matras gedrukt, gekte leek zijn spierkracht te verdubbelen. Zijn linkerhand op mijn borst, met de rechter trok hij aan mijn broekspijpen.

De lakenflappen, spanbeugels, zijn adem... Hij spande de banden en begon heen en weer te lopen, met zijn duimen drukbewegingen makend. Waar bleef die arts toch? ‘Kan iemand mij helpen!’ riep ik. Zout vocht druppelde mijn ogen binnen. Het werd stil. Het leven was tot nu mild voor mij geweest. Ik leefde relaxt, mijn levenszin werd gevoed door wetenswaardigheden in de natuur. De koolmees die mijn vogelhuis ontdekte, het vrouwtje dat opgewonden met haar vleugels klapperde. Die kleine kwikzilverstaartmees die van stilstand een conifeer indook. Toeval bepaalde nu mijn lot. De euforie, die ik voelde tijdens het lezen van overlijdensberichten van leeftijdgenoten die eerder dan ik de askoker waren ingaan, was verdwenen. ‘Maak mij los Herman, alsjeblieft.’ Zittend op een kruk, vingers in elkaar gestrengeld, de handen over zijn hoofd, ellebogen naar voren, ze zaten blijkbaar achter hem aan.

‘Waar ben jij voor op de vlucht?’ vroeg ik.

‘Het is te gevaarlijk om dat hier te zeggen.’

Hij keerde mij zijn rug toe. Hadden er maar camera’s gehangen, dan was deze ellende al voorbij geweest. Er kwam een gedachte in mij op.

‘Als ik je nu eens zou vertellen wat ik weet over dat complot?’ Langzaam draaide hij zich om:

‘zie je wel, ik had het kunnen weten!’

‘Nee Herman, die anderen willen ons tegen elkaar opzetten, wij moeten nu juist samen werken.’

Hij staaarde mij aan; ‘Ik zal het alleen moeten doen.’ In een paar stappen was hij bij de deur, opende die, keek de gang in en sloot hem achter zich. De stilte maakte dat het kraken van mijn lakens klonk als rotjes. Misschien was het voorbedachte rade toen hij de arts naar mij liet bellen, je kon tegenwoordig niemand meer vertrouwen...

Op mijn dij vibreerde het mobieltje als een spastische spier: tonen van de vijfde van Beethoven. Bewoog de deurknop? Fata morgana in het gekkenhuis. Geluiden op de gang; ik schreeuwde, wie keek er van op? Ik moest nodig, was bang mijzelf een warme douche te geven.

‘Gaat het weer een beetje met u?’ zei een man die naast mij stond.

‘Ik ben blij dat u er bent. Het is bespottelijk dat ik hier vastgebonden...’

‘U kunt straks alles aan de dokter vertellen. Ik geef u wat drinken.’ Hij probeerde een rietje in mijn mond te drukken.

‘Als u mij losmaakt, doe ik dat zelf.’

De man knikte en raakte met zijn vingertoppen mijn voorhoofd aan. ‘U moet zich niet druk maken, ik ben zo terug.’ Bedrijfsblind, gewoon volledig bedrijfsblind. Net van dienst gewisseld, de patiëntenmap met de naar huis verlangende collegae doorgenomen en klaar was kees; klootzak. Hij zal toch niet zo stom zijn te denken dat ik Herman ben. Hoewel ik het leven als een groot theater had gezien en rekening hield met toevalligheden, ging mij dit te ver. Het zou voor mijn kinderen en ex, koren op hun molen zijn als ze dit zouden horen. ‘Je ziet weer dingen die er niet zijn,’ zou Lia zeggen.

De deur piepte.

‘Kijk eens, hier zult u zich een stuk prettiger door voelen.’

‘Ik wil die rommel niet!’

‘De dokter komt zo.’

Lieve moeder, was je maar hier; het tikken van je breipennen, je lach...

Ronde brillenglazen. Grote inhammen in grijs achterovergekamd haar. Boven mij keek hij alsof ik in een kuil lag. Een golfspeler, zo’n mannetje dat met gekleurde sweater en snelle dribbelpasjes achter een radiografisch bestuurd trolley aanrent.

‘Goedemiddag Mijnheer Verheul, mag ik Victor zeggen? Ik kan u helaas geen hand geven. Mijn naam is Rob Verschoor, psychiater verbonden aan deze kliniek en ik...’

‘U heeft alles gehoord?’

‘Ja, ik heb hier een verslag,’ Hij sloeg een zwarte map open.

‘Wilt u mij losmaken, het heeft lang genoeg geduurd.’

‘Hoe voelt u zich?’

‘Wat denkt u?! Hoe zou ú zich voelen?’

‘Wat kunt u zich herinneren?’

‘Als u mij eerst losmaakt dan kan ik naar het toilet.’

‘U woont alleen?’

‘Als u mij niet snel losmaakt stap ik naar de krant en maak jullie helemaal kapot.’

‘Wij hebben het beste met u voor. Even over uw buurman; er staat in mijn verslag niets over een *cliënt* die Herman heet, er werkt er hier wel één.’ Een plooi trok rond de rechterkant van zijn mond. ‘U moet stoppen met blowen, uw medicijnen werken daardoor niet goed. U wordt zo losgemaakt, daarna wil ik een gesprek met u.’

Mijn nek brandde. Ik draaide mijn hoofd heen en weer...

Opeens stond hij naast mij. Herman’s pupillen bewogen amper, het schuim rond zijn mond was verdwenen.

‘Zo, dus jij werkt hier,’ zei ik

‘Ik ben psychiatrisch verpleegkundige.’

‘Wat doe je me aan?’

‘Hoezo?’

‘Er was iets met jóu aan de hand! Jij hebt in dit bed gelegen en toen ik op bezoek kwam heb je met geweld mij erin geduwd!’

‘Bespreek dat maar met Rob, ik kom je alleen losmaken.’

‘Ik heb liever dat je vertelt waarom ik zo behandeld wordt.’

‘Ik ben er om je te helpen.’

‘Een árts heeft mij gebeld om naar jóu toe te komen Herman.’

De onderste beugel klikte, mijn linker scheenbeen schrijnde. Een tweede klik op mijn borst..., die lucht; was het zijn huid of ongewassen kleding?

‘Wist je dat er een vogelnestje in onze heg zit? Hij keek mij kinderlijk blij aan. ’Ik wacht met knippen tot na het broedseizoen. Die elektrische heggenschaar maakt zo’n kabaal.’ Hij trok het bovenlaken eraf, rolde het op en gooide het rechts van de deur. Mijn benen gleden naast het bed.

‘Waar is het toilet?’

‘Ik loop wel even mee.’

De tegels in de gang, mijn droom: ik rende zonder vooruit te komen, werd onder water gedrukt,

stikte, bleef stikken, zelfs toen ik wakker werd.

Mijn straal kleurde twee chloorblokjes geel. Hoe wisten ze dat ik blowde? Ze zouden de wind van voren krijgen. Verkeerde been afgezet? Komt voor. Gezonde blinde darm eruit? Kan gebeuren. Maar mij hier vasthouden? Wat een blunder. Alleen pasgeborenen worden in verkeerde bedjes gelegd. In de gang scheen groen licht door glas in lood ramen. Een deur naast het toilet kierde. Ik bleef staan luisteren. Een donkere mannenstem klonk uit de kamer: ‘meer... Denk je ook niet? Zijn cognitieve vermogen bevat veel tegenstrijdigheden die conflictueuze gevoelens opwekken. Dat zorgt voor boosheid en negatieve emoties op personen of situaties. Heb je gemerkt dat hij vol twijfels en wantrouwen zit? Zijn huisarts vertelde mij dat hij iemand is die altijd afspraken uitstelt of laat versloffen. Hij put anderen uit en kan zijn subjectieve ongemakken perfect aangeven maar de oorzaken niet onder ogen zien. Zou jij willen...’ Zo was ik niet opgevoed, het ging me niets aan. Verder lopend zag ik Herman staan wachten.

‘Ik breng je naar Rob Verschoor.’ Zijn ineengevouwen handen rustten op zijn buik.

‘Ga jij maar.’

‘Ik blijf wel bij het gesprek.’

De kamer had donkerbruine lambrisering. Op een metalen bureau lagen kartonnen mappen kras door elkaar. Achter het glas van een staande pendule tikte de tijd. Vier uur, de laagstaande novemberzon vulde de kamer. Herman had voortdurend naar mij gekeken.

‘Sorry dat ik jullie heb laten wachten,’ klonk het bekakt. De arts nam achter zijn bureau plaats.

‘Ik heb niet veel tijd,’ zei ik en stond op. Herman deed hetzelfde.

‘Gaat u zitten, wilt u koffie? Wat toevallig dat u bureaus van elkaar bent. Ik heb begrepen dat het voor jullie beiden verwarrend was.’

Hij leunde achterover, zijn bovenlichaam lag bijna horizontaal.

‘Ik kwam alleen op bezoek bij Herman.’

‘Daarin verschillen wij dan van mening, ik neem het u niet kwalijk. Als u tot rust bent gekomen zal ik het uitleggen. Wij gaan uw medicatie aanpassen. U blijft nog een paar dagen bij ons. Hebt u nog vragen?’

Ik zweeg, ook toen ik naar een gemeubileerde kamer werd gebracht. Een verlamme vermoeidheid overviel mij. Aan het plafond hingen vreemde cirkelvormige dingen. Langzaam kwamen ze naar beneden. Ik trok het laken over mijn hoofd.

De contouren van een kast, wasbak en gipsen sierplafond met rond ornament in het midden. Dit was mijn logeerkamer. Toch miste ik iets. Het matras was goed, dat was het niet. Ik draaide op mijn zij en wist het; ze hadden mij vergeten in te stoppen. Ik kon er zó uitvallen, het laken zat los! Dit moesten ze weten. Hoe kon ik het hun vriendelijk uitleggen? Ze eerst bedanken voor de broodmaaltijd met ossenworst en gebakken ei, vanmiddag in de eetzaal. Dan zou ik vragen: kunnen jullie mijn lakens voortaan wat strakker aantrekken? Ze zouden zeggen; wij willen jou geen pijn doen. Ik begon te zingen, melodie en woorden vloeiden ineen: 'Het leven is heerlijk, het leven is mooi, maar vlieg uit in de lucht en kruip niet een kooi.' Doordat ik moest lachen klonk mijn lied vrolijk en blij.

Het licht betimmer

Een monument
trekt zich op uit barst en groef
en schittert door gespaard verval

barst open
als blikkerende werkplaats
boven het glinsterend
nat van Vlissings sop

trekt zich op
als een roomschilferig doek
onder een hoog gespannen hemel
en
werft zich een rammelende
vracht van gebroken ruitjes
aan de trillende
voet van de havenstad

Een monument
waar niets anders dan
het vervlogen straatbeeld

de oude fabriek het licht betimmer.

Sandra Burgers

Vriessgaren

Héél zorgvuldig,
ik zou haast zeggen:
met dwangmatige precisie

Is vannacht fijnkrumelige
vorstpoeder uitgestrooid
over
elk ding in de buitenwereld
dat zich aan mijn ogen voordoet

over alles
wat onbedekt stond; wat
weerloos was aan 'precies goed'
over
alles wat normaal met morgenschemering
zijn kleur hervindt,
maar nu
een oplichtende koele grijnslach is

een natuurlijke bleekbehandeling, een
1 februari viering in krijt,
een schijnbaar zinvol onbewogen daad, waarvan
geen andere gevolgen bekend

dan
de krakendwitte tooi die
Middelburg vandaag draagt; trots
gedrapeerd over stille schouders

Een dunne stof beneveld ijs
effen geveerd in vriessgaren.

‘Ik wil mijn site zo stil houden als een boek’

Tomus Oosterhoff publiceerde tussen 1990 en 2005 vier dichtbundels. Elke bundel won een prijs, aan zijn laatste, *Wij zagen ons in een kleine groep mensen veranderen*, werd in 2003 de verdienstelijke VSB poëzieprijs toegewezen. De jury had veel waardering voor de experimenten met nieuwe media. De bekroonde bundel gaat vergezeld van een cd-rom waarop bewegende gedichten zijn te zien. Ook de vorig jaar verschenen bundel *Hersenmutor*, een 186blad

zijden tellend boekwerk waarin al zijn gedichten bijeen zijn gebracht, bevat een cd-rom Hierop kan de lezer genieten van maar liefst achttien digitale kunstwerken Lava sprak met de e-poëziepionier:

door Ronnie van Veen.

Wanneer bent u begonnen met het vervaardigen van e-poëzie?

Eigenlijk in de begintijd van internet. Toen had je al tijdschriften op internet die zich bezighielden met digitale poëzie. Een van die tijdschriften was *De Gekooide Roos*. Dit tijdschrift vroeg mij of ik een gedicht voor hun site wilde maken. Ik was bezig met voorlopigheid en probeerde dat in mijn bundels uit te drukken door middel van bijvoorbeeld grijs gedrukte woorden en 'slashtekens'. Een bewegend, digitaal gedicht zou die voorlopigheid nog meer tot zijn recht kunnen laten komen. Bij *De Gekooide Roos* hadden ze iemand die het in die vorm kon gieten. Dat zag er goed uit en ik dacht: hé, dat moet ik zelf ook kunnen. Ik heb toen mezelf de techniek aangeleerd.

En dat terwijl schrijvers en dichters de naam hebben weinig affiniteit te hebben met computers.

O, maar dat geldt voor mij ook hoor, heel sterk.

U werkt wel met Flash.

Dat is ook zo. Als je een toepassing ziet, dan wil je ook wel even de rug krommen. Het is een heel groot en rijk programma waar ik maar heel weinig van benut.

Hebt u ooit overwogen om het technische gedeelte uit handen te geven?

Nee. Ik heb wel eens contact met deze of gene; zo heb ik eens met de jongen van nobodyhere.com gewerkt. Het is heel prettig om iemand in de buurt te hebben die allerlei oplossingen heeft voor technische moeilijkheden. Maar ik wil alles zelf in de hand houden. Wat dat betreft ben ik niet prettig om mee samen te werken.

E-poëzie is multimediaal en gaat niet zelden vergezeld van bijvoorbeeld muziek. Ook u hebt een van uw gedichten gecombineerd met muziek. Bent u van plan die combinatie vaker te gebruiken?

Er zijn allerlei mogelijkheden. Het hoeft niet per se muziek te zijn. Ik vind geluid fascinerend. Ik heb inderdaad een bewegend gedicht op muziek gezet, op muziek van Bach. Dat werkt zo schitterend. De woorden hoor je als het ware op de tonen vallen.

Ik heb ook een stuk van Bach op de cd-rom gezet waar een van de gedichten uit de bundel bij hoort. Dat stuk gaat als volgt (Oosterhoff zingt de melodie). De tekst begint met: 'Dat is waar daar stond een appelboom die later is geroid'. Daar zitten die frasen van Bach als het ware in. Dat moet je eigenlijk een paar keer lezen en horen en dan hoop ik altijd dat het kwartje valt.

Is er een verschil tussen het maken van gedichten die op papier zullen verschijnen en het creëren van digitale poëzie?

Het zijn wel een beetje gescheiden dingen. Het is ook niet een beslissing van laat ik het zus of zo doen. Wat e-poëzie betreft; ik fröbel maar wat, in de zin dat het plan niet al af is als ik begin. Ik wil gewoon kijken hoe een bepaald effect werkt. Zoals in het bewegende gedicht 'Oude' waar zeer traag hele zinnen oneindig lang veranderen. Dan ben ik benieuwd hoe dat bij de lezer werkt. Eigenlijk is het de bedoeling dat de lezer totaal versuft raakt.

Ik wil ook een keer iets maken wat zo langzaam verandert, dat je helemaal niet ziet dat er iets veranderd is. Dat de lezer zoiets heeft van: hé, dat stond er eerst toch niet? Dat is voor mij een soort ideaal: spelen met het subliminale.

Denkt u dat juist e-poëzie zich leent voor het sturen van de lezer?

Ik vind dat zelf heel fascinerend, psychologisch gezien. Het is wel grappig hoe je de aandacht kunt sturen, of soms per ongeluk stuurt. Er zijn ook mensen die er niet naar kunnen kijken, die ergeren zich. Ik kan dat wel begrijpen, want ik heb dat zelf ook. Als je het sturende karakter niet accepteert, kan het behoorlijk irritant zijn. Je wordt er onvrijer van. Maar ik vergelijk het wel met

Is e-poëzie voor u zo interessant omdat u op deze wijze kunt ontsnappen aan de definitieve vorm van poëzie op papier, aan de volmaaktheid ervan?

Nee, het is niet zo dat ik alles op losse schroeven wil zetten. Ik zie het meer als een paar nieuwe mogelijkheden die toegevoegd kunnen worden aan het repertoire van de schrijver. Sommige lange, bewegende gedichten lopen almaar door, maar beginnen uiteindelijk wel weer opnieuw. Dan zit de lezer naar iets te kijken wat al eerder langs is geweest, maar ervaart hij dat toch als iets nieuws. Ik vind het leuk als die lezer dan langzaamaan gaat twifelen of hij dit niet al eerder voorbij heeft zien komen. Met onafheid of vervangbaarheid heeft dit niet zoveel te maken.

In het buitenland lijkt er meer te gebeuren op het gebied van e-poëzie dan in Nederland. Hebt u daar een verklaring voor?

In het buitenland gebeurt er veel, maar op een heel laag niveau. Het is over het algemeen helemaal niet goed of interessant wat daar aan e-poëzie gebeurt. In ieder geval niet op literair niveau. Qua vormgeving ziet het er veelal wel aardig uit.

In Nederland is dat niveau toch evenmin hoog?

Tja. Ik hoop dat het in Nederland in wording is. Het Fonds voor de Letteren doet er wel wat aan, zoals die pilot-achtige dingen.¹⁾ Ik verbaas me er wel over dat er, zowel in het buitenland als in Nederland, niet iets meer mee gedaan wordt. Ik vraag me wel eens af waarom er weinig mensen zijn die daar ideeën over hebben.

Denkt u dat e-poëzie een nieuw, ander publiek kan aanspreken dan de poëziefhebber?

Dat kan je nooit voorspellen, geloof ik. Ik ben zelf heel moeilijk in het aanboren van publiek. Dat is niet iets waar ik goed in ben. Het is ook niet iets waar je aan denkt; ik wil een ander publiek. Dat denkt niemand. Ik merk wel dat er meer belangstelling is onder jonge mensen. Op universiteiten wordt het veel bestudeerd. Het gedrukte werk gelukkig ook wel hoor. Ik vind dat zelf absoluut niet minder ofzo.

Uit de verkoop van uw bundels kunt u opmaken hoe goed u verkoopt. Bij een site gaat dat met bezoekersaantallen. Houdt u die bij?

Ja, in het begin wel. Dat interesseert je een tijdje, maar daarna denk je: toe maar. Ik weet dat ik tientallen bezoekers per dag krijg en dat vind ik heel leuk. Als er een nieuw gedicht op de site verschijnt, krijgen de mensen die zich via de het abonneersysteem hebben aangemeld een

bericht dat er weer iets nieuws is. Wim de Bie, die ooit enthousiast was geraakt over mijn gedichten, laat op zijn weblog ook meteen weten wanneer er nieuwe poëzie op staat. Dat levert weer wat links op en dan neemt het aantal bezoekers van mijn site even toe. Na een paar dagen zakt dat weer.

Overigens zet ik op mijn site juist geen links. Ook geen advertenties. Ik wil mijn site zo stil houden als een boek. Uit reacties van bezoekers maak ik op dat dat gewaardeerd wordt: de computer blijkt ineens rust uit te stralen. Dat vind ik essentieel aan de site.

Bent u zelf een fervent lezer van e-poëzie?

Ja, ik denk dat ik relatief veel dingen heb gezien en er wel wat vanaf weet. Ik wil daar ook nog eens iets goeds over schrijven. Ik heb een hele verzameling favorieten. Een van die favorieten is de Zuid-Koreaanse Y.H. Chang. Niet vanwege het literaire aspect; als je blijft lezen, verveel je je er wel eens bij. Maar in zijn geheel, met jazz uit de coolsfeer op de achtergrond, is het prachtig.

Verschijnt er binnenkort nieuwe e-poëzie van u?

Ik heb wel een paar dingetjes onder handen die over een poosje op de site zullen verschijnen.

Wie op de hoogte wil blijven van Oosterhoffs nieuwste creaties, kan zich aanmelden op zijn site (www.tonnusoosterhoff.nl). De abonnee ontvangt dan een bericht zodra er nieuwe bewegende gedichten op de site zijn gepubliceerd.

¹⁾ Voor het tweede achtereenvolgende jaar organiseerde het Fonds voor de Letteren een e-poëziebijeenkomst in Amsterdam, waar zes teams hun e-poëzie presenteerden. Ieder team bestond uit een technicus/vormgever en een dichter.

Kritiek

*Vandaagzagik in de Lange Wierszstraat
Job Rengeling lopen. Dat kan niet
want Job is al vier jaar dood.*

*Het raarste was hij belde mobiel.
Kun je je dat voorstellen? Job met een mobieltje?*

Toen Wally dit las zei ze:
'Wel goed, wel ontroerend,
maar tijdgebonden en te persoonlijk.'
'O. Nou, ik kan er wel "jaren" van maken.
En "Geldersekade". En "Piet Meeuse".
'Is die dan dood?' 'Nee, daarom juist,
dat maakt het algemener.'

'Hm,' zei ze, iets aan haar kousnaad verschikkend,
'maar het is de aanpak. Het blijft Riekus Waskowsky.'
'Nou, en? Dan Riekus Waskowsky!' Maar ik voelde dat ze gelijk had.

Later bedacht ik: 'Als ik wat jij zegt erbij zet...'
'Ja,' vond ze, 'daarvan wordt het anders.'

De volgende dag zei ze nog:
'Dat zal Piet leuk vinden.' 'Wat?'
'Dat je hem doodschrijft.'
O, Wally! Ik beweer toch juist dat hij lééft?

Tonnus Oosterhoff

De kaders van elektronische poëzie

door Femke van der Wijk,
student aan de Rietveld-opleiding Tekst en Beeld

De voornaamste overeenkomsten van e-poëzie met de, ik noem het nu maar klassieke poëzie, en daarmee de enige voorwaarde, is taal (en zelfs dat is discutabel). En ook in die klassieke poëzie zijn de grenzen al lang opgerekt; we zijn gewend aan het experiment in geluid, in typografie. Maar hoe ziet het getrainde internet- en televisieoog een gedicht dat op die elektronische snelweg voorbij tuft of raast? Wanneer dichters zich nu aan een enkel medium verbinden, of op zijn minst meer nadruk leggen op het gedrukte, het visuele of auditieve aspect van zijn woorden, geven zij zichzelf enigszins een kader, hoezeer dat ook ingegeven is door de kracht van de taal zelf. Maar waar begint het kader van de e-poëet? Waar begint dat van de schrijver? De één is een gevoelsmens en zoekt in de diepste krochten van zijn ziel naar de lelijkste tentakels van dat gevoel. De ander is een kijkmens en kan het niet laten het beeld uit de werkelijkheid in taal te laten worden tot (...ja tot wat). Er is de muzikmens en er is de letterneuker, de classicist en de acteur. Natuurlijk zal geen van deze dichters de grenzen van zijn creaties zo scherp stellen. Het interessante is dat zij in e-poetry veel meer van deze facetten bij elkaar kunnen brengen. Maakt dat het schrijven makkelijker? Hoe helpt de vermeerdering van de mogelijkheden en zelfs de verdriedubbeling van dimensies de zeggingskracht van taal? Daarin lijkt er een klein verschil te ontstaan; e-poetry lijkt meer om een blauwdruk te vragen dan het papieren vers. Onder het interactieve gedicht liggen onzichtbare opdrachten, een voor de leek onzichtbare programmeertaal (daar gloort de bezwering), of op zijn minst een schema met zijn wortels in een computerprogramma. Wat dat voor de lezer of deelnemer betekent is nu minder van belang dan wat het voor de elektronische dichter in spe betekent. Hij zal enigszins moeten plannen. Tijd en beeld op elkaar afstemmen. Hij is een andere regisseur voor zijn levende gedicht dan de penschrijver.

Ik zal mij nu toch aan de praktijk wagen. Wanneer ik mij beperk tot het programma Flash, in mijn geval pure noodzaak, zijn de mogelijkheden eindeloos. De letter, het woord, de zin kan

bewegen, er kunnen tekeningen worden toegevoegd, film en foto. Er kan een geluidslijn onder worden geplaatst, maar ook kun je aan de slag gaan met buttons, waarmee het werk al weer een stuk interactiever wordt. Met het spelen en het uitvinden van de mogelijkheden stuit je vanzelf op de consequenties die ze voor de tekst hebben. Hoe lang laat je een regel staan? Het kan de bedoeling zijn een lezer te frustreren door hem nét niet die ene zin helemaal te laten vatten. Wat doet de lezer met zijn muis? Mag hij mee spelen? Hoe ga je de ruimte gebruiken? Het werkvlak van Flash is een gekadreed vel, maar wanneer je dingen laat bewegen, krijgt het witte vel diepte. Het ritme van een klinkende versregel kan door een ander bewegend ritme, visueel of hoorbaar, worden tegengewerkt. Wanneer je met frames werkt, beeldje voor beeldje manipuleert, ben je toch niet beperkt tot die ene tijdslijn. In een frame op de horizontale tijdslijn van 999 frames past weer een verticale lijn van weer 999 frames. We betreden de hogere wiskunde. Degene die zich waagt aan het elektronische schrijven (of liever: creëren), zal geen onbekende zijn op het internet en ik laat het aan de googler over de details van een programma als Flash zelf op te zoeken.

Nu was ik geneigd te eindigen met een waarschuwing: tegen truukjes, tegen effectbejag. Ik wilde betogen dat vanuit het woord allereerst de kracht zou moeten komen, maar bij nader inzien heb ik daar geen goed argument voor. Eén enkel woord kan een ballet zijn, een muzikale compositie, een verhaal, een uitgewoond gebouw, zolang je maar luistert en kijkt. De echo in de virtuele ruimte kan oneindig zijn. Wat de romantici onder ons misschien wel zullen missen is de beduimelde pocket of het uitgescheurde gedicht dat je overal en nergens bij je kunt dragen.

‘Ik wil reclame maken voor de poëzie’

John van der Wens is een van de veteranen van de Nederlandse e-poëzie. In 1999 maakte hij zijn eerste ‘clips’ bij gedichten van Mark Boog. Op de site www.poetryinmotion.nl zijn al zijn bewegende gedichten te bekijken. Ook bedacht en coördineerde hij een poëzie-roadshow compleet met showballet en spreekstalmeester. Dit jaar toert hij samen met Boog en een handje vol muzikanten door het land met gedichten op muziek.

door Floor Buschenhenke

Waarom ben je begonnen met het maken van ‘poëzieclips’?

Mark Boog is een goede vriend van me. In 1999 was hij een beginnende dichter, en ik was net begonnen met het maken van animaties. Hij liet me zijn gedichten lezen, en ik snapte ze niet, maar raakte wel geïnteresseerd. Ik ben animaties op zijn gedichten gaan maken om mezelf beter poëzie te leren lezen. Een tijdlang heb ik elke maand een clip gemaakt bij gedichten van Mark. De laatste tijd ligt mijn productie wat minder hoog; het is behoorlijk arbeidsintensief en er moet ook brood op de plank. Ik werk als reclamemaker. De meest recente clips die ik heb gemaakt waren in opdracht; van de NPS en van het Fonds van de Letteren bijvoorbeeld. Voor het Fonds heb ik een interface gemaakt, dat vind ik zelf niet echt e-poëzie meer. Het is een soort filmpje waar wat je te zien krijgt, beïnvloed wordt door welke woorden je aanklikt.

Op je site staat dat je op zoek gaat naar verbanden tussen tekst, muziek en beeld om poëzie voor een groter publiek toegankelijker te maken. Vind je dat poëzie toegankelijker wordt door er beeld bij te maken?

In eerste instantie wilde ik de poëzie voor mezelf toegankelijker maken door er animaties bij te maken. Uit de reacties die ik op de clips krijg, blijkt dat het eindresultaat, de clips, voor andere mensen ook een laagdrempelige manier zijn om poëzie te lezen. Ook als je de tekst niet zo goed snapt, kan je de clip mooi vinden. Ik maak reclame voor de poëzie. Het lijkt me nog eens interessant om bij hetzelfde gedicht tien clips te maken, en dan aan het publiek vragen hoe hun waardering voor en beleving van de tekst verandert per clip.

Als je het zo brengt, lijkt het alsof je je erg dienstbaar opstelt naar de gedichten. Werk je ook wel eens vanuit een beeld naar de tekst toe?

Dat komt wel voor. Ik vraag Mark wel eens of hij een tekst heeft bij een idee voor een clip dat ik al heb. Een enkele keer schrijft hij een tekst speciaal voor bij een clip. Soms zoek ik zelf een van zijn gedichten uit, soms draagt hij er een aan. Ik componeer ook muziek, en zet wel eens een van zijn teksten op muziek. Het is niet zo moeilijk als het lijkt, poëzie.

En als je een gedicht hebt gekozen, hoe ga je dan verder te werk?

Ik lees het gedicht heel grondig en vaak, en overleg ook veel met Mark om voor zover dat kan erachter te komen wat hij precies wil zeggen in het gedicht. Ik wil dat zo goed mogelijk weten. Vervolgens kan ik gaan bedenken of ik die kerngedachte ga volgen, en hoe ik er een bijzondere draai aan kan geven. Vaak probeer ik een contrast aan te brengen tussen het beeld en de tekst, een spanning die de kijker – misschien onbewust – meekrijgt. Ik schets eerst op papier, maar al vrij snel ga ik over de schetsen op de computer. Als ik mijn clipjes terugkijk denk ik wel eens; wat stelt het eigenlijk voor? Dan heb ik een langzame zoom van een plaatje gemaakt om een suggestie van beweging te wekken. Iets wat er simpel uitziet, maar dan heb ik urenlang aan de precieze timing van die zoom gewerkt. Laatst heb ik in opdracht van Parmentier een clip gemaakt waarbij ik ook video heb gebruikt. Daar zou ik wel vaker mee willen werken.

Bij een aantal van je clips viel me op dat je aan het eind van het filmpje het hele gedicht nog eens ‘droog’ laat zien. Waarom doe je dat?

Ja, ik zou dat nu niet meer zo doen. Ik deed dat uit respect voor de traditionele vorm van het gedicht. In mijn clips breng ik mijn eigen afbrekingen en dergelijke aan in de tekst. Ik wilde aan het eind toch nog laten zien hoe de dichter het zelf voor ogen had. Ik wil dat je als kijker eerst de clip, met muziek, beeld en tekst, als een soort orkaan over je heen laat komen. De kans dat je na

het bekijken de tekst precies snapt is niet zo groot. Je kunt nog vijf keer de clip kijken om het gedicht te doorgronden, maar je kunt hem ook nog eens rustig nalezen.

Is er een gemeenschap van e-poëzmakers? Komen jullie in achterkamertjes bijeen om elkaars werk van kritiek te voorzien?

Eigenlijk ken ik alleen Tonnus Oosterhoff, en verder niemand. Ik heb wel het idee dat er nu veel meer e-poëzie gemaakt wordt dan toen ik net begon, maar ik zoek die mensen niet op.

Hoe ziet de toekomst eruit voor de e-poëzie?

Ik denk dat e-poëzie geen tijdelijke trend is. Er komen steeds meer technische mogelijkheden waardoor het makkelijker wordt om animaties te maken. Vorig jaar heb ik een gastles e-poëzie gegeven aan de kunstacademie in Hilversum. Alle studenten daar hadden al de kennis om zo'n clip te kunnen maken. Misschien dat tien procent van hen daadwerkelijk enthousiast raakt en iets gaat doen met poëzie en animatie.

Heb je veel technische vaardigheden nodig om goede e-poëzie te maken?

Nee, de technische kant vind ik niet zo belangrijk. Je hoeft geen perfecte animatie te maken. Vaak zie ik dat mensen die erg goed animaties kunnen maken technisch heel sterk zijn, maar te weinig aandacht besteden aan de inhoud. Eigenlijk zou je bij wijze van spreken een diashow kunnen maken met een aantal foto's en als je goed nadenkt over welke foto je bij welk stuk tekst laat zien, krijg je al het effect dat ik bij Poetry in Motion nastreef. Je snapt dan niet precies waarom dat beeld bij de tekst is gehaald, maar het intrigeert wel. Zet een tekst op een foto van bloemen en de sfeer wordt vrolijk, op een kerkhof en het wordt somber. Daar heb je nauwelijks technische kennis voor nodig.

Heb je nog tips voor beginnende e-poëten?

Neem een goed gedicht en ga het niet te letterlijk volgen. Niets zo erg als dat er staat 'de bomen zijn hoog' en je ziet beelden van hoge bomen erbij. Dat kan wel schattig en ontwapend zijn, maar meestal werkt het niet.

Nu Mark Boog het helemaal gemaakt heeft, hebben zijn gedichten geen 'reclame' meer nodig, toch? Wat wordt je volgende missie?

Daar denk ik wel veel over na. Ik heb nog geen nieuwe projecten in de steigers staan. Het is nu ook wat lastiger voor me om me helemaal op zo'n soort project te storten; ik heb weinig tijd naast werk en gezin om erin te stoppen. Misschien een jonge nieuwe dichter?

Brood en spelen

Er dienen zich mannen aan
met gekamde snorren, een enkeling
draagt zijn gewicht aan één hand
weer anderen hebben rode neuzen

verkouden zijn ze niet, maar als ze slapen
gaan ze tot het uiterste om kleur te geven
aan de landkaart rond hun wangen

men speelt paardendansmuziek
en verlicht de ruimte: er staan vrouwen
aan de kant die het niet zo zeker weten

waar mannen met zulke rode lippen
zulke grote voeten toe in staat zijn

de eerste kinderen snotteren al
de pret kan niet snel genoeg beginnen.

Mark van der Schaaf

Masterclass kiaaii

Tengu heet ze en ze heeft een tuin nodig
en een tafel om thee te drinken.

Ook wil ze afstand tot elkaar hardop
pratend plaatst ze me in haar oren.
Ze kucht een bestand, eerst de ander

het luistert nauw, discreet omtrekkend bewegen.
Ze wijst me de mussen die zich op kruimels werpen

de zomer begint uit puur bijgeloof en ze meent het

warmte slaat ons over. Ik vraag haar
naar de korrelige structuur van koekjes
terwijl ze tafelmussen verdrijft

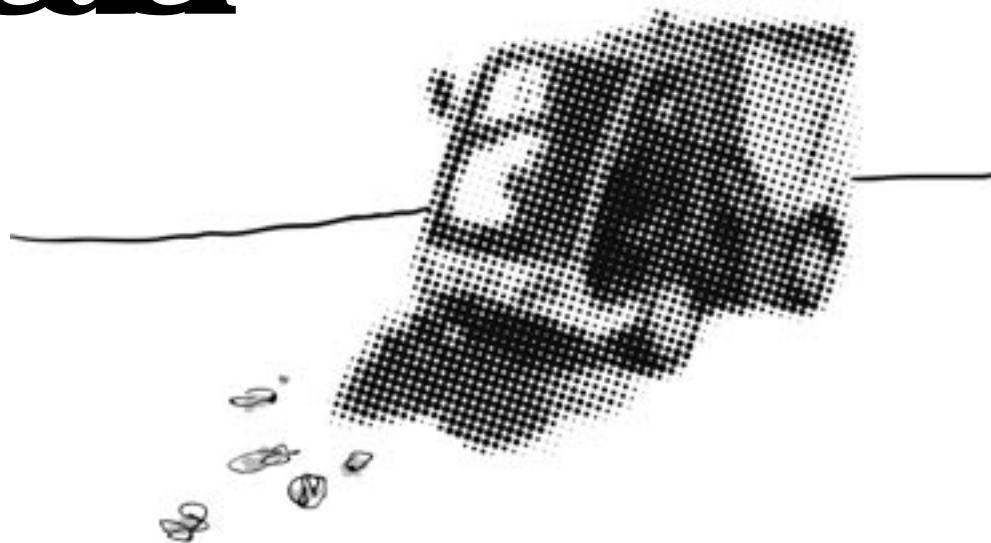
buiten ons om is het al begonnen, verder buigen
is onmogelijk. We slijpen onze seppuku vers.

Mark van der Schaaf

Smeder

Timme Hos

*'Unterhalb, es ist unterhalb
das verschmutzte Abteil benötigt meine Zeit'*

Bethlehem - TAGEBUCH EINER TOTGEBURT

Wegschietende steentjes en een dosis kraaiengebrul als de banden langs de stoep schurken. Een groep mannen staat met uitpuilende schuddebuiken en druipende likkebaarden langs de kant van de weg. De straatveger is tot stilstand gekomen. Een vies bandenspoor slingert over de straat die geschoren is met kou.

'Houd dat wijf van je eens vast', zegt een vadsige kerel tegen Edusmak. Onder luid gejammer rent ze de stoep af. Edusmak laat haar begaan en heft zijn armen op naar de vette man, hem aankijkend met het machteloze gezicht van een boer die zojuist een kudde koeien in een waterput

heeft laten stikken. ‘Nu gaan we het krijgen, verdomme!’ De vetzak knijpt zichzelf in zijn speklappen. Als hij ziet hoe de geliefde van Edusmak op de straatveger is afgerend en als een bezetene op de portieren begint te meppen, wordt het hem te veel. ‘Edusmak, tot hier en niet verder! Nu is je aapje aan het dansen!’ De vadsige man hinkepoot weg en laat een spoor van varkensguts achter, dat overal uit zijn lichaam de straat op klettert.

Edusmak ziet stoicijns neer op zijn duifje. Ze bonkt nog steeds op de deuren van de straatveger, maar de mannen die in de cabine zitten geven geen kik. Eén van hen rookt een sigaret, de ander draagt een zonnebril. Dan laat ze zich moedeloos op de straat vallen. In een poel van traanreuzel heft ze haar handen ten hemel en roept de Goden aan.

De Goden roeren zich niet.

Edusmak loopt op zijn duifje af, tilt haar op als een pak boodschappen en neemt haar mee naar huis. Enkele dikzakken kijken de man en zijn bagage na, maar als de gordijnen van het huis gesloten worden, beseffen ze dat de poppenkast niet langer aanschouwelijk is. De borstels van de veegmachine draaien nog altijd. Een roedel kraaien strooit kreten door de lucht. Ze vallen neer als pepernoten op een vergeten decemberverjaardag.

* *

De geboorte van Smeder was een flinke klap geweest in het gezicht van de Schepper. Edusmak had Zijn kind weliswaar met trots omarmd, zogauw dit zijn weg naar buiten had gegorgeld. Maar het besef dat hij voortaan de nachten zou door moeten brengen in gezelschap van de uitgerafelde schacht van zijn lieve duifje, vervulde hem van een hemeltergende afschuw, die langzaam vanonder de korsten van zijn ziel omhoog sproot en het bloed onder zijn ogen vandaan haalde. Duifje vond het allemaal ‘wel aan te zien’. Ze genoot er van moeder te zijn. Een zoon nog wel, met precies dezelfde krulletjes als zijn vader, en dezelfde lieve wratjes op de oogleden.

Smeder had een voorspoedige jeugd. Vader Edusmak zocht vruchteloos naar manieren om zijn zoon te verwaarlozen, want Smeders moeder overstelpte hem met alle liefde en zorg die een kind nodig heeft. Edusmak was overigens erg dik, net als zijn vrienden – met wie hij regelmatig in de avond rode steegjes afstruinde, op zoek naar vermaak in hun levens, die leeg waren gebloed nadat de appelboor van het huwelijk hen had doorkliefd. Vanwege deze hobby werden Edusmak en zijn vrienden ook wel liefkozend De Bolle Hoerenlopers genoemd.

Van zijn eerste paar jaren is weinig meer bekend, dan dat Smeder om alles huilen moest. Als hij de borst van zijn moeder toegestoken kreeg, barstte hij in tranen uit. Als hij mee de auto in moest, gilte hij. En niet eerder dan wanneer moeder- en vaderlief beiden in slaap waren geraakt, begon Smeder 's nachts tekeer te gaan alsof de Duivel in zijn tedere lichaampje was geslopen en zijn mond gebruikte als megafoon voor Godlasterend gekrijs.

Edusmak kon zijn kind wel doodslaan, maar elke keer als hij vol woede de kinderkamer van krijsende Smeder binnenstormde, zijn vuist ophief en neer wilde maaien op het gelaat van zijn jammerende zoon, zag hij die prachtige wratjes op de dichtgeknepen oogjes glimmen. Dan verdween de gebalde vuist en sprak hij, met een vertederde glimlach op zijn vaderlijke tronie: 'Mijn jongen, mijn lieve jochie, verdomme...'

Op de basisschool maakte Smeder een omslag. De tranen die hij in zijn vroegste jaren had gelaten, waren langzaam opgedroogd. Ze hadden een plakkerige laag van afgrijzen gevormd. Smeder had een afwijking ontwikkeld, waardoor alles wat met vuil te maken had hem deed sidderen van benauwdheid.

De kinderen in zijn klas wisten dat hij smetvrees had en pestten hem onophoudelijk. Soms legden ze snotjes op zijn stoel. Andere keren gaven ze hem een hand onder het voorwendsel dat ze jarig waren, zodat hij direct zijn hand moest gaan wassen onder de kraan, die ze van tevoren hadden ingesmeerd met modder. Ook meester Oktar deed naar hartelust mee, want het pesten van kinderen was een van de weinige dingen waar hij op zijn leeftijd nog een erectie van kon krijgen.

De dagindeling van Smeder was nauwgezet. Hij waste zijn handen per dag minstens zevenentwintig keer (hij was op de zevenentwintigste geboren), en hij kamde zijn haar om de paar minuten. Elke keer na het kammen borg Smeder de kam onder begeleiding van geheimzinnige rituelen weer op in zijn broekzak. Voorafgaand aan het ontbijt, het middageten, het avondeten, zijn toiletbezoek en het slapen gaan, mompelde Smeder bezwerende teksten. Deze teksten kwamen uit een geheimzinnig boekje, dat hij uit vaders 'werkkamer' had gepakt en pas weken er na weer had teruggelegd. Hij kende de teksten inmiddels uit zijn hoofd.

'Ik zal jullie een mop vertellen', zei meester Oktar vlak voor de noodlottige dag. 'Jullie moeten het maar niet te nauw nemen, want op jullie leeftijd is alles nog een beetje nauw. Het is een hele leuke mop, maar wel een beetje viezig.' Bij het woord 'viezig' grijnsde meester Oktar veelzeggend naar Smeder, die op zijn vaste plek aan het raam ineenschrompelde tot een rozijntje. Hij kneep zijn

ogen dicht, alsof het hielp om niets te zien wanneer er gesproken zou worden. De kleine wratjes op zijn oogleden vertoonden zich weer.

‘Dolfje ging met zijn opa op stap. Zij gingen wandelen in het bos. Hier keek Dolfje zijn ogen uit, want hij had nog nooit zoveel prachtige natuur bij elkaar gezien. Elfenbankjes plakten tegen bomen en overal lagen beukennotjes. De vogels floten hun gebruikelijke liederen terwijl een frisse herfstwind een snoeppapiertje voor de voeten van Dolfje wierp.

Dolfje maakte aanstalten het snoeppapiertje op te rapen, maar zijn opa keek hem streng aan en zei: ‘Dolfje, dat papiertje moet jij niet oprapen. Alles wat op de grond ligt, is vies.’ En dus liet Dolfje de wind fijntjes met het snoeppapiertje spelen. Ze liepen tezamen verder, zijn kleine knuistje in de grijsbehaarde knokige vingers van opa – het was beregezellig.

Plots zag Dolfje een briefje van vijf op de grond liggen. ‘Opa, opa, er ligt geld op de grond!’, schreeuwde hij. Hij rende op het briefje af om het op te pakken, maar zijn opa brulde hem terug. ‘Wat heb ik je nu geleerd? Alles wat op de grond ligt, is vies!’ En opa kwam op Dolfje afgesneld met de zonneklare bedoeling hem een draai om zijn oren te geven. Dolfje ontweek de uithaal, waardoor opa zijn evenwicht verloor en met een smak op de grond plofte. ‘Help me overeind, help me overeind, verdomme!’, schreeuwde opa.

Dolfje staarde naar zijn hulpeloze opa en zei: ‘Ik laat je lekker liggen, opa! Alles wat op de grond ligt, is vies!’

De dag dat meester Oktar zijn mop had verteld, was Smeder flauwgevallen. Sindsdien had niemand hem meer zo aan het walgen gebracht.

’s Woensdagmiddags hadden de kinderen vrij van school. De meeste jongens gingen dan hutten bouwen, rovertje spelen, of ze zochten spijkers en glasscherven om de meisjes te plagen. Smeder moest van dit alles niets hebben. Hutten bouwen wilde hij niet, want de takken gaven groen af. Rovertje spelen deed hij al thuis, want hij wist waar zijn moeder het huishoudgeld bewaarde. En het verzamelen van spijkers en glasscherven vond hij maar kinderachtig – hijzelf had immers al meerdere malen een kat verdronken.

Woensdagmiddag was Smeders lievelingsdag, want dat was de dag waarop de straatveger dienst had. Hij volgde dit tafereel vanuit huis, tot ergernis van zijn vader. Smeder schoof om 14:15 stipt de gordijnen opzij; van achter de ramen had hij een prachtig uitzicht op de straat. Hoe meer vuil er op de straat lag, hoe beter – de straatveger zou alles meenemen! Als Smeder niet bang geweest zou zijn voor vuiligheid, had hij vast en zeker de straat elke woensdag eigenhandig voorzien van

een storthoop aan smerigheid. Want als Smeder ergens oog voor had, was het voor de goorheid, die hij van elk schijnbaar onbeduidend voorwerp wist los te weken door het aan te zien, te ruiken, te voelen en te horen – niets is zo oorverdovend als de stank van een kleverige hoop bruin, dampend vuil.

* *

‘Verdomme! Elke woensdag! Je lijkt wel een hoer achter dat raam!’, buldert Edusmak. Smeder krimpt ineen. De vuist van Edusmak balt zich als vanouds en dreigt zijn zoon te verpulveren. Gelukkig komt zijn duifje hem kalmeren. ‘Smakkie van me, je hoeft hem niet zo uit te kafferen’, begint ze troostend, ‘het is maar een jochie. Bovendien – dat soort woorden moet je helemaal niet gebruiken. Hoe moet hij weten wat een hoer is?’ Edusmaks woede bekoelt mondjesmaat. Als hij terugdruipt naar zijn ‘werkkamer’, snauwt hij haar toe: ‘Hoe hij dat moet weten...? Hoe? Hij is er verdomme door één gebaard – en dan zou hij het niet weten!’ Uit Edusmaks werkkamer weergalmt het gelach van zijn maten. De Bolle Hoerenlopers vergaderen.

Boven op de straatveger zijn twee oranje alarmlichtjes gemonteerd, die dreigend zwaaien, maar stil als de dood door de lucht zeisen. Wielen, die opgeslokt worden door het robuuste pantser, dragen vrijwel onzichtbaar het lichaam van de veegmachine, als de verheulde pootjes van een reuzenschildpad. Rode, staalharde borstels prikken aan weerszijden van de grote glazen cabine.

Het is de schoonmaak-SS op wieltjes, die als vleesgeworden fantasie van een Severini-schilderij de verdorven paden in de stad ontdoet van blubber, slijk en de vele uitwerpselen die de mens in haar groteske onverschilligheid neerwerpt in haar leefomgeving, als wil zij hiermee de bakens van een door schroot geplaveid territorium verzetten.

Het is grauw buiten. In het raam ziet Smeder de lichtjes van de straatveger op en neer springen. Dan vermengen de lichtjes zich en vormen een grote vlek van verrukkelijk schijnsel, dat via het ijskoude raam op het netvlies van Smeder smeult. Hij knijpt zijn vingers achter zijn rug samen en zegt een zelf geconstrueerd gebed op. Dit herhaalt hij dertien keer. Daarna rent hij snel naar de keuken om zijn handen te wassen. De zeep vloeit rijkelijk. Smeder snelt terug naar zijn plaats bij de vensterbank.

De straatveger komt de hoek om. Smeder begint op hoge toon te zoemen als een hitsige mug en watertandt – over zijn kin sijpelt speeksel in dunne stroompjes. De wereld begint te schudden. Smeder voelt zich akelig licht worden. Zijn ledematen voelt hij niet meer, alleen zijn hoofd is nog

aanwezig boven een slappe hoop vlees, puddingachtige botten en spieren van yoghurt. Smeder zweeft. Zijn flinterdunne lichaam fladdert door de ijle lucht, de woonkamer door, de gang in, de deur uit.

In de cabine is het aangenaam warm. Twee mannen met een vrijwel identiek uiterlijk kijken strak voor zich uit. De cabine is beslagen met rook. Op de autoradio klinkt *Die Walküre*. De straatveger versnelt en dendert door de straat. De rode borstels schrapen de stoepranden schoon. De mannen zwijgen.

Dan klinkt er plots een doffe knal. De mannen schrikken op. Een seconde later lijkt de straatveger ergens over heen te rijden. Ka-donk, ka-donk. Eerst een voorwiel, dan een achterwiel. 'Wat krijgen we nu?', zegt de man naast de bestuurder. Hij doet zijn zonnebril even naar beneden, om naar buiten te turen. Met zijn spitse ogen probeert hij door het beslagen glas van de cabine te kijken. Hij ziet niets opvallends. Alleen de borstels aan de zijkanten, die nog nadraaien, lijken een andere kleur rood te hebben.

Uit de woning links van hem komt een hysterische vrouw gerend. Enkele minuten later komt uit dezelfde woning een dikke man naar buiten, zichtbaar geërgerd door het gegil van de vrouw. Achter hem volgen meerdere dikkerds. Een horde kraaien splijt schallend uiteen. De man in de cabine zet zijn zonnebril weer terug op zijn neus.

Bodegraven, 30 januari 2006

Nieuwjaars wensen

Vera Marynissen

Vader en zoon zitten tegenover elkaar. Zij dragen allebei hun beste pak: zwart jasje, zwarte broek, wit hemd, zwarte das. Hun uniform voor bijzondere gelegenheden.

‘Wat zal ik je voor nieuwjaar cadeau doen?’ vraagt de vader.

‘Je teennagels,’ antwoordt de zoon.

De vader knoopt de veters van zijn zorgvuldig gepoetste schoenen los, trekt deze uit, evenals zijn sokken. Hij heeft mooi gepedicuorde, slanke voeten. Met een nagelschaartje knipt hij zijn teennagels en verzamelt ze in een minuscuul kartonnen doosje, net groot genoeg voor verzamelde teennagels. Met een beminnelijke glimlach overhandigt hij het kleinood aan zijn zoon. Zonder wat te zeggen neemt de zoon het pakje in ontvangst.

‘Dank je,’ knikt hij.

‘Er is zeker nog wat waarmee ik je kan plezieren.’

‘Je haren,’ zegt de zoon.

Met een tondeuse scheert de vader zijn grijze kruin kaal en bergt het haar in een zak van rood glanzend papier. Met een gouden ster kleeft hij die dicht, stopt hem zijn zoon in de handen.

‘Mijn wijsheid en mijn kracht,’ lacht de vader. Hij is Samson niet, dat weet hij. Ook de zoon weet dat. Hij neemt het zakje met een buiging aan.

‘En verder? Geen kostbaarheid is mij kostbaar genoeg voor jou.’

‘Je linkerpink. Geef mij je linkerpink, vader,’ zegt de zoon.

Met een scherp hakbijltje, zo eentje dat bij gijzelingen wel eens wordt gebruikt, hakt de vader met een korte besliste houw zijn linkerpink af, legt hem in een houten kistje, sluit het af. Hij transpireert nu licht. Hij houdt het bakje op de palm van zijn rechterhand.

‘Dank je vader. Je linkerpink heb ik altijd al gewild.’

De vader zwijgt, neemt zijn smetteloos witte zakdoek uit zijn broekzak, veegt het zweet dat op

zijn voorhoofd parelt weg.

'Je zegt het maar mijn liefste zoon. Je zegt het maar. Is er nog wat?'

De zoon aarzelt niet.

'Geef me je nieren, je lever en je gal.'

De vader knoopt zijn jasje los, zijn das, zijn hemd en maakt met een chirurgemes een insnijding door opper- en onderhuid, vetlaag en spierweefsel van zijn buik, snijdt behendig gal, lever en nieren weg, legt ze op een porseleinen binnepaak in bui

ze op et

'Ge k alt e- De a r enn

Nissim Karadi

Joost Nillissen

Iedere avond wanneer de dood zich naast mij neervlijt, fluistert zijn koude adem in mijn oor: ‘Wat weegt zwaarder, Nissim, het verdriet of het geweten?’ Soms hoor ik zijn voetstappen op de keien van het plein, soms kruist zijn schaduw die van de dadelpalm voor Fuads huis. Ik negeer hem wanneer hij langs de rekken van mijn minimarkt dwaalt, terwijl ik vanachter de kassa het plein observeer. Aan de overkant sluit Bertie Eisenberg het postagentschap. Ze waggelt met haar dikke kont naar haar invalidenmobiel en even later snort ze weg naar haar nieuwe woning op de heuvel. In het dorp noemen we het nog steeds haar nieuwe huis, hoewel ze er al dertien jaar woont.

Het is het einde van de dag, de duisternis valt en de jongelui, die eerder vandaag bij mij bier en breezers kochten, verzamelen zich in de tuin van Fuads huis om de nacht er gravend naar gouden munten door te brengen. Het is een traditie. Morgenvroeg vertrekken ze met de eerste bus om in het leger een heel nieuwe fase van hun leven te beginnen. Ik sluit de luiken en knip de lichten uit. Alleen bij de kassa brandt een lampje en daar laat ik ook een van de luiken open staan, zodat ik vrij uitzicht heb op het plein. Ik herken steeds vaker de schaduw van mijn eigen dood. Op het plein doet hij de stoffige, kromgetrokken ficusbladeren opwaaien rond het herdenkingsmonument. Drie levens aan dit plein. Drie onzichtbare lijnen die samenvloeien in de namen op het monument.

In een klein dorp als het onze zijn er maar weinig geheimen. Had de kleine, stugge Fuad echt een kist met goud meegebracht uit Bagdad, toen wij daar wegvluchtten in de jaren vijftig met al

die andere berooide joden voor wie het leven in Irak ondraaglijk was geworden? Fuad heeft het altijd ontkend. Maar het gerucht leidde een eigen leven en daarom graven de jongelui, dertien jaar na zijn dood, nog naar Fuads schat.

Ik ken de dromen en teleurstellingen van mijn dorpsgenoten, hun illusies en hartsgeheimen. Kleine voorvallen van verraad en ontrouw. Bertie Eisenberg van het postagentschap weet ook alles. Wat ze niet van de mensen zelf hoort, leidt ze af uit de post die dorpelingen versturen of ontvangen. En er zijn geheimen die jarenlang een eenzaam leven leiden aan de boezem van deze of gene aan dit plein en die pas aan het licht komen wanneer een oude man zoals ik met een doodvermoeid hart en bibberende hand de pen opneemt en besluit een bekentenis te schrijven.

Het is een heldere, maanloze nacht vol sterren. Op de donkere heuvel achter Fuads huis gaan de lichten aan in de nieuwe woning van Bertie. Ze kocht de grond kort na Fuads raadselachtige dood in 1993 en bouwde haar kolossale villa. Waar ze het geld vandaan haalde is een ander raadsel waar niemand in het dorp het antwoord op weet.

Maar ik dwaal af.

Fuad en ik waren in Bagdad al vrienden. Veel van de Irakese joden werden hier gehuisvest in snel uit de grond gestampte noodwoningen, kleine, gehorige flats waar de zomers ondraaglijk heet waren en de winters ondraaglijk koud. Alleen de donkere, zwijgzame Fuad kon zich hier aan het plein een klein, vrijstaand huis veroorloven, waar hij naast Bertie's postagentschap een kapperszaak begon. Bertie was nog jong, een dochter van Duitse ouders die twintig jaar eerder uit Nazi Duitsland waren gevlucht. Ikzelf huurde een oude loods en begon een kruidenierszaak. In een kleine ruimte boven de winkel timmerde ik twee kamers. Fuad en ik vonden Bertie's Duitse accent charmant, maar we trouwden met onze meisjes uit Irak.

We vierden de geboortes van onze kinderen, we dansten op het plein toen Bertie en David trouwden. We kunnen terugblikken op goede tijden ook al hadden we het niet makkelijk in dit harde land waar we ons de vreemde taal, zo onrustig, zo weinig gastvrij, eigen maakten. Maar het leven maakt veel onverwachte wendingen, ook wanneer je nooit een stap buiten het dorp zet. Fuads zoon sneuvelde in de Jom Kippoeroorlog. De dood van Yehuda brak hem, hij werd steeds smaller en somberder en leek bijna weg te kwijnen achter zijn zorgvuldig bijgehouden snor. Van achter mijn kassa zag ik hem zwijgend zijn klanten knippen terwijl hij treurde om het verlies van zijn Yehuda. Toen zijn vrouw een jaar later stierf van verdriet en heimwee, werd Fuads smart nog dieper, bijna tastbaar. Hij hulde zich in zijn verdriet als in een zware winterjas. Zijn dochter Esther verzorgde haar verbitterde vader totdat ze op een dag de moed verloor en er vandoor ging met een verzekeringsman uit Nathania. De afstand bleek even onoverkomelijk als Fuads ver-

driet. Ze brak alle banden met haar vader en met het dorp. We hebben Esther hier nooit meer gezien.

Ach...ik dwaal weer af...

De dood zwerft als een straathond tussen de rozenstruiken rond het monument, maar zijn kille knokkels drukken harder en harder in mijn schoudera. Het ademen gaat moeizaam, mijn handen trillen en de letters dansen op het papier. Bertie is thuis daar hoog op de heuvel, ik zie haar schaduw langs de verlichte ramen schuiven en in Fuads huis – of wat er nog van over is – graven de jongelui vergeefs naar gouden munten. Het huis staat al jaren leeg, er zitten geen ramen meer in de kozijnen, de deuren zijn uit de sponningen gesloopt. De vloeren zijn gelicht. Het is een ruïne, waar niets meer te halen valt. Zeker geen gouden munten. Dat weet ik zeker.

Een dorp kent geen geheimen, alleen geruchten. Kabbelt het leven niet gestadig voort, ondanks alle tegenslag en verdriet? Bertie en ik gingen daar beter mee om dan Fuad. Staat de naam van Ezra niet in hetzelfde monument gebeiteld als Fuads zoon? Sneuvelde mijn Ezra niet in dezelfde oorlog? En David, Bertie's echtgenoot? Drie namen in het koude marmer. Tot 1993 zaten we op Herdenkingsdag op harde opklapstoeltjes naast elkaar voor het monument, omringd door tientallen andere dorpsgenoten die hun dierbaren verloren hadden, en lieten de zinloze toespraken over ons heen komen. Waren Fuads tranen bitterder dan die van mij? En ligt mijn vrouw niet op hetzelfde kerkhof begraven als Fuads vrouw? Maar ik was Nissim, de reus uit Bagdad. Groot en sterk was ik en het leven ging door. Fuad knipte mijn haar en hij deed zijn boodschappen bij mij. Op zaterdagmiddag dronken we thee met munt in de schaduw van de dadelpalm, en treurden. Ook tegenover mij, zijn beste vriend, heeft Fuad altijd ontkend dat hij met een kist vol gouden munten uit Bagdad was gevlucht, maar toch bleef het gerucht hardnekkig de ronde doen. Sinds de moord op Fuad wonen Bertie en ik de herdenkingsbijeenkomsten niet meer bij.

Ik had een oogje op Bertie. Jarenlang deed zij bij mij haar boodschappen. Iedere dag kocht ze iets tegen sluitingstijd en soms bleef ze hangen. Dan babbelden we wat. Over de mensen in het dorp en over Fuad bij wie ze wel eens over de vloer kwam. Het ging niet goed met Fuad, vertrouwde ze mij toe. Op een vederlichte lenteavond, toen uit de omringende boomgaarden zwoele citrusgeuren opstegen en zich over het dorp verspreidden, nodigde ik Bertie uit voor een glas thee. Zij accepteerde mijn aanbod en ik nam haar mee naar boven. Daarna bood ik haar een glas wijn aan. Ze stemde toe. Bij het vallen van de avond was de bedwelmende geur van citrusbloesem mijn slaapkamer binnengedrongen, zwaarder, intenser, bijna vochtig als een spray. Ik was verliefd, maar zij wimpelde de affaire af als een eenmalige onbeduidendheid. Ik liet niet blijken

dat ik tot het diepst van mijn ziel gekwetst was en als iemand in het dorp wist dat Bertie bij mij geslapen had, dan hadden ze het niet van mij.

Bertie deed haar boodschappen voortaan in het nieuwe winkelcentrum. Bij mij kwam ze niet meer. Haar zwangerschap had ze goed verborgen weten te houden onder dikke truien en wijde jassen, maar mij was het niet ontgaan. In januari nam ze verlof en ging naar haar zus in Haifa. Na een paar weken was ze terug, alleen, zonder baby en het leven ging door. Ik wist dat ik de vader van haar kind was, maar of het een jongen of een meisje was... Bertie liet niets los. Ik had niemand aan wie ik een brief zou kunnen schrijven, maar toch kocht ik tientallen postzegels bij haar, alleen om bij haar langs te kunnen gaan. Ze ontkende niets en bevestigde niets. Ik was een speelbal in haar handen.

Op een dag zag ik vanachter mijn kassa dat Fuad een telefoongesprek voerde. Ik zag hem in zijn witte jas voor het raam van zijn zaak staan. In zijn rechterhand flitste het metaal van een schaar waarmee hij nerveuze knipbewegingen maakte. De scherpe bladeren van de dadelpalm wierpen schichtige schaduwen over zijn gezicht. Hij zei niet veel, zag ik. Toen hing hij op. Even later stak mijn vriend in zijn wapperende, witte kappersjas het plein over.

‘Middag, Fuad,’ zei ik monter. ‘Alles goed?’

‘Nee,’ zei hij.

‘O. Wat is er gebeurd?’

‘Ik werd net gebeld... door Avi.’

‘Avi?’

‘Hij zei dat hij de man van Esther was.’ Zijn stem trilde. Hij keek mij aan met vochtige ogen.

‘Wat is er gebeurd, Fuad?’

‘Esther is gisteren in zee verdronken.’

‘O, wat erg voor je, Fuad,’ stamelde ik, oprecht ontdaan.

‘Ze wordt morgen begraven. In Nathania.’

‘In Nathania? Niet in het dorp, naast haar broer en moeder?’

Fuad hilde zwijgend.

‘Nee. In Nathania.’ Toen draaide hij zich om en verliet de winkel. Hij is niet naar de begrafenis gegaan, want hij was ook niet op haar bruiloft uitgenodigd. Dat is de logica van de wraak. Een week later, na de rouwperiode, sloot hij zijn kapperszaak, liet zijn baard staan en zijn haar uitgroeien tot het in lange slierten over zijn schouders viel. Kinderen beschimpten hem op straat.

‘Waar is je goud, Fuad? Waar is je goud?’ zongen ze. Dezelfde kinderen die nu naar zijn gou-

den munten graven.

Ach...de dood. Laat hem wachten. Ik wachtte op mijn kind, ik smeekte om een foto, een glimp, maar Bertie liet niets los. Eén keer maar bracht Bertie haar naar het dorp. Een smal, verlegen meisje van twaalf. Shoshi was haar naam. Herkent een vader zijn eigen dochter? Ik heb haar niet meer gezien.

De dood wacht. Het is augustus, maar ik heb het koud. Dat doet de ouderdom. Ik ben 76. Ik zit achter mijn vertrouwde kassa terwijl de dood rusteloos over het stoffige plein zwerft. In Fuads tuin drinken de jongens bier en de meisjes breezers. Ze graven naar Fuads gouden munten. Zo onschuldig. Wat weegt zwaarder dan goud? Fuad verloor zijn dochter maar ik heb mijn dochter nooit gekend. Zo gingen de jaren voorbij. De dood wacht tot ik het opschrijf, maar de pen ligt onwillig in mijn hand.

7 mei 1993 was een zonnige dag. Een jonge vrouw verliet het postagentschap en stak het plein over. Even later rinkelde de deurbel. De jonge vrouw kwam binnen. Ik herkende haar niet. Ze liep zelfverzekerd op de kassa af en vroeg mij:

‘Bent u Nissim?’

‘Ja en wie bent u.’ vroeg ik, want ik had haar nooit eerder gezien.

‘Ik ben Shoshi, Bertie’s dochter,’ zei de jonge vrouw, terwijl zij haar zonnebril in haar dikke, zwarte krullen stak.

Ik hapte naar adem terwijl ik haar opnam.

‘Ben jij Bertie’s dochter?’

‘Ja.’

Dan ben ik je vader, wilde ik zeggen, maar het klopte niet. Ze was mijn dochter niet. Ze kon mijn dochter niet zijn, met dat tengere figuurtje, de hoge jukbeenderen, haar smalle gezichtje en die bleekblauwe ogen. Kort daarna sloot ik de luiken en trok mij terug in mijn slaapkamer, volledig ontdaan, verward, woedend, en...ja... jaloers. Ik zat op mijn bed en keek naar het postagentschap en naar het huis van Fuad waar ik tot mijn ontzetting Bertie zag zitten, met haar dochter. En Fuad die iets inschonk uit een gekleurde fles, die hij zeker niet bij mij gekocht had.

Meer als een automatisme dan uit plichtsbesef deed ik de luiken om vier uur weer open. Ik zag Fuad in een oude jas met zijn lange haren en onverzorgde baard het plein oversteken.

‘Middag, Fuad. Alles goed?’

‘Alles goed, Nissim. Een fles zonnebloemolie, een pak bloem en drie eieren.’

‘Nog iets van je wens, Fuad?’ vroeg ik onbewogen, terwijl ik mijn dochter in zijn gelaatstrek-

ken herkende.

Fuad keek in het rond en pakte een doos dure bonbons. Een pakje vijgen en een doos verse dadels. Een rol koekjes. Toen zocht hij in zijn oude jas naar geld en klapte een munt op de toog. Hij pakte zijn spullen en schuifde de winkel uit.

‘Middag, Fuad,’ zei ik nog, maar hij reageerde niet. Fuad had nog nooit chocola gekocht. Geen koekjes, geen lekkernijen, alleen het hoognodige. Ik schoof de munt naar mij toe en toen ik hem in de kassa wilde doen, zag ik ineens dat het geen gewone munt was. Het was een gouden munt! Met Arabische tekens erop gegraveerd. Dus toch!, dacht ik.

Op het einde van de dag sloot ik de luiken en stak het plein over.

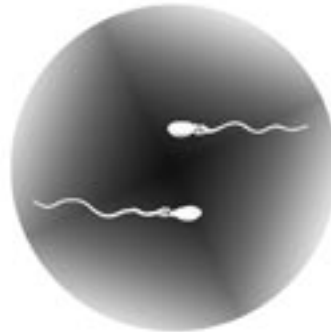
De deur van Fuad stond open en ik liep naar binnen. Ik zag meteen dat hij zijn haar had geknipt en zijn baard afgeschoren. Hij zat in zijn stoel en op tafel lagen de kubehs die hij die middag had gemaakt van mijn bloem en eieren en in de zonnebloemolie had gefrituurd. De zware baklucht hing nog in de kamer. Op tafel lagen de vijgen en dadels, de bonbons en de koekjes.

‘Nissim,’ zei hij met een vermoeide glimlach. ‘Ik heb iets te vieren. Hoe wist je dat?’

‘Dat wist ik niet, Fuad. Hoe zou ik dat moeten weten, jij kleine, vuile rat?’

Ik pakte het hoofdkussen van zijn bed en drukte het in zijn gezicht. Zonder enige moeite perste ik het leven uit zijn lijf, hij spartelde nauwelijks tegen. Toen zocht ik naar zijn gouden munten. Ik zocht overal. In de keukenkastjes, onder zijn bed. In zijn kleren. Ik lichtte de houten vloer. Ik groef in de tuin. De hele nacht was ik bezig. Ik vond niets. Tegen het ochtendgloren gaf ik het zoeken op. Er was geen goud. Iemand was mij voor geweest. Bezweet en gebroken liep ik het korte tuinpad af in de richting van het plein waar juist dikke Bertie haar postroute begon op haar brommer met de postzakken achterop. Even keken we elkaar aan. Toen reed zij mij zijgend voorbij en op dat moment viel alles op zijn plaats.

De dood nadert, de rozenstruiken rond het monument ritselen nerveus. Een schitterende sterrenhemel verheft zich vanachter de donkere heuvel waar Bertie de lichten in haar nieuwe woning dooft.

Lava Live

De komende Lava Live, Lava's literaire avond, is op zondag 16 juli, in café Hofman te Utrecht. Met optredens van onder andere Alexis de Roode en Anne Büdgen.

De Brandende Pen

Lava introduceert een nieuwe literaire prijs voor het beste Nederlandse korte verhaal: De Brandende Pen. Deelnemers kunnen nog niet gepubliceerd werk voor nominatie voorleggen aan de jury, bestaande uit schrijver Abdelkader Benali, recensente Elsbeth ETTY, Arbeiderspers-redacteur Arieke Kroes en Lava-hoofdredacteur Floor Buschenhenke. De beste inzendingen worden in Lava gepubliceerd. De winnaar ontvangt bovendien een pakket boeken, de speciaal voor deze wedstrijd ontworpen Brandende Pensculptuur en wordt gastauteur van het Lava-weblog.

Stuur een kort verhaal van maximaal 3.000 woorden **voor 1 oktober 2006** naar: brandendepen@lavaliterair.nl.

De winnaar van Lava's Brandende Pen wordt op 5 november 2006 bekendgemaakt tijdens een literaire avond in het Utrechtse Café Hofman.

Redactioneel

In deze Lava besteden we aandacht aan een literaire vorm die we nooit in ons tijdschrift zullen publiceren; bewegende gedichten. Natuurlijk, u kunt deze Lava voor uw neus heen en weer schudden, maar geloof me, dat creëert niet dezelfde leeservaring als de e-poëzie van bijvoorbeeld Tonnus Oosterhoff en Mark Boog. Alhoewel Oosterhoff zegt dat hij zijn site 'zo stil als een boek' wil houden, gebeuren daar bijzondere dingen die niet op papier kunnen gebeuren. Naast een interview met Oosterhoff, hebben we ook John van der Wens, de maker van Mark Boogs poëzie-clips, aan de tand gevoeld. Om de doe-het-zelvers onder onze lezers aan te sporen schreef Femke van der Wijk, student aan de Gerrit Rietveld Academie, een artikel over haar ervaringen met de grenzen en mogelijkheden van het genre. Voorbeelden van bewegende gedichten vind u op onze site, www.lavaliterair.nl. Onze interesse voor bewegende gedichten komt deels voort uit een constatering over het succes van internet. U, lezer, bent slechts een kleine fractie van het publiek van Lava. Onze site trekt per week net zoveel bezoekers als dat we abonnees hebben. Op onze mailinglijst staat zo'n tien keer zoveel mensen ingeschreven als dat we abonnees hebben. Nu doen we ons best (door smeken, slijmen en afpersing) om die groep massaal naar onze papieren versie te lokken, maar soms, soms, bekruipt ons het gevoel dat ze daar helemaal geen zin in hebben. Nu kunnen we moedeloos met de handen in het haar gaan zitten, of er meteen maar mee stoppen een papieren tijdschrift te maken. Zo zitten we echter niet in elkaar. Ik zou tegen die surfers en chatters

willen zeggen: 'Wij hebben lekker Jan Kuchler, Joost Nillissen, JJ Krijger, Henk Maas, Timme Hos, Vera Marynissen, Estelle Boelsma, Mark van der Schaaf en Sandra Burgers, en jullie niet! Ha!' Onze verhalen en gedichten zitten in een mooie cadeauverpakking die met zorg gemaakt is, en die gekoesterd kan worden. Op onze site bieden we ondertussen een podium aan e-poëzie. Zoals onze culturele overheersers dat zeggen: 'The best of both worlds.'

Namens de redactie,
Floor Buschenhenke

JJKrijger

De afdaling

Estelle Boelsma

Gedichten

Henk Maas

De Tandentee

Jan Kuchler

Verwarring

Sandra Burgers

Gedichten

Interview

Met Tonnus Oosterhoff

Fenke van der Wijk

De kaders van elektronische poëzie

Interview

Met John van der Wens

Mark van der Schaaf

Gedichten

Timme Hbs

Smeder

Vera Marynissen

Nieuwjaarswensen

Jost Nillissen

Nissim Karadi

Dit is Lava Literair Tijdschrift, jaargang 12, nummer 2
(juli 2006)

Redactie Floor Buschenhenke (hoofd), Xavier van Leeuwe
Ronnie van Veen, Suzanne Verkoren, Chantal Vrouwenfelder

Ontwerpen omgeving Geert Dijkers

Illustraties www.ramonverberne.nl

Lava Literair Tijdschrift is een onafhankelijk
Utrechts podium voor aanstormend literair talent.
Kijk voor informatie over abonnementen (EUR 24,00)

op onze website www.lavaliterair.nl

Volgende deadline voor kopij is **1 september 2006**

Stuur uw bijdrage per e-mail naar info@lavaliterair.nl

ISSN 0929-5968

losse nummers EUR 6,00